

DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-1-22>

УДК 330.1:338

**Ткачук Г.О.**

кандидат економічних наук, доцент,  
доцент кафедри обліку та аудиту,  
Одеська національна академія харчових технологій

**Tkachuk Halyna**

Odessa National Academy of Food Technologies

## ЗАГРОЗИ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЩОДО БЕЗПЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

*Автором даної статті вивчаються загрози економічній безпеці підприємств харчової промисловості. Реальні загрози досліджуються у різній площині: за рівнями економічних інтересів; за напрямками економічних ризиків; за видами пріоритетних трансформацій; за складниками економічної безпеки. Визначено рівні економічних інтересів створення та функціонування суб'єкта господарювання – акціонерного товариства. Надано характеристику напрямів економічних ризиків за умов трансформаційних перетворень. Побудовано матрицю відповідності загроз економічній безпеці підприємства за рівнями економічних інтересів напрямам економічних ризиків. Означено коло ключових загроз економічній безпеці за рівнями економічних інтересів. Систематизовано позитивні (конструктивні) та негативні (деструктивні) наслідки (ризики) пріоритетних трансформаційних процесів, визначено ймовірні загрози за складниками економічної безпеки. Зроблено висновки щодо напрямів подальших наукових досліджень загроз у системі економічної безпеки підприємства.*

***Ключові слова:** економічна безпека підприємства, трансформаційні процеси, ризики трансформаційних перетворень, загрози економічній безпеці, підприємство харчової промисловості.*

**Постановка проблеми.** Підприємство, що розвивається, постійно змінюється. Змінюються, або трансформуються, організаційна структура виробництва,

система управління бізнес-процесами, технології господарської діяльності, схема комунікативних зв'язків із різними контрагентами тощо. Навіть підприємство,

яке сповільнило свій рух або знаходиться на стадії ліквідації, раз за разом відчуває вплив трансформаційних процесів, які відбуваються в національній економіці й суспільстві у цілому. Такий вплив призводить як до позитивних, так і до негативних наслідків, тобто несе із собою загрози безпечній діяльності підприємства.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблематикою виникнення загроз та розробленням заходів для їх нейтралізації або протидії вже давно займаються науковці пострадянського простору. Загрози та ризики економічній безпеці підприємства висвітлюються в роботах О.М. Бандурки, З.С. Варналія, П.В. Круша, В.Ф. Гапоненка, А.А. Безпалько, А.С. Власкова, В.І. Ярочкіна та ін.

Однак процеси глобалізації та євроінтеграції, що поширюються в сучасному економічному середовищі, вимагають більш ретельного вивчення загроз та ризиків трансформаційних перетворень.

**Формулювання цілей статті.** Завданням даної роботи є дослідження загроз економічній безпеці підприємств харчової промисловості, які працюють в умовах трансформаційних перетворень.

**Виклад основного матеріалу.** Термін «загроза» визначається як «сукупність умов і факторів, які створюють небезпеку для реалізації економічних інтересів» [1].

Загроза як елемент системи економічної безпеки є «сукупністю діянь (дій або бездіяльності), а також умов і чинників, що породжують економічну небезпеку» [2].

Загроза розглядається також як «такий розвиток подій, унаслідок яких збільшується можливість або з'являється вірогідність порушення нормального функціонування підприємства та заподіяння збитків» [3].

Загрози являють собою «реальні чи потенційно важливі дії або умови навмисного чи випадкового (ненавмисного) порушення режиму функціонування підприємства шляхом заподіяння матеріальних (прямо або непрямо) збитків, що призводить до фінансових утрат, зокрема і до втрати вигоди» [4].

Загроза – це «потенційна можливість завдання шкоди суб'єктам господарюючої діяльності з боку окремих чинників внутрішнього та зовнішнього серед-

овища, тобто поява загрози визначає потенційну дію чинників економічних утрат для підприємства» [5].

Відповідно до наведених трактувань даної категорії, загрози економічній безпеці підприємства мають такі ознаки:

- 1) Мають форму навмисної або ненавмисної дії або бездіяльності, які порушують нормальний режим функціонування підприємства.
- 2) Призводять до збільшення витрат або втрати вигоди.
- 3) Створюють небезпеку для реалізації економічних інтересів.

На нашу думку, за умов трансформаційних перетворень загрози економічній безпеці підприємства – це певні дії, чинники, процеси, які виникають у результаті трансформаційних перетворень, порушують звичайний режим функціонування підприємства, мають негативні наслідки для економічної системи підприємства, створюють небезпеку для реалізації його економічних інтересів.

Загрози економічній безпеці можна розглядати в різних площинах:

- за рівнями економічних інтересів;
- за напрямками економічних ризиків;
- за видами пріоритетних трансформацій;
- за складниками економічної безпеки.

Для визначення рівнів економічних інтересів розглянемо їхню структуру схематично (рис. 1) на прикладі підприємства у формі акціонерного товариства.

На стадії створення підприємства його засновники (у разі створення акціонерного товариства – акціонери) керуються корпоративними інтересами, які передбачають отримання максимальних імовірних вигід для акціонерів.

У процесі функціонування підприємства коло інтересів розширюється за рахунок інтересів самого підприємства. Акціонери повинні враховувати не тільки власні інтереси, а й забезпечувати потреби працівників фірми. При цьому господарська діяльність реального виробничого підприємства, як правило, представлена бізнесом за декількома напрямками. Наприклад, класичне під-

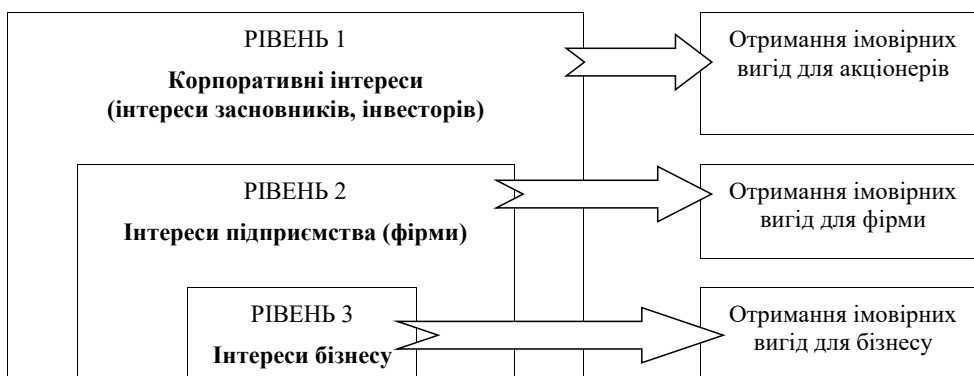


Рис. 1. Рівні економічних інтересів створення та функціонування суб'єкта господарювання – акціонерного товариства

Джерело: авторська розробка

приємство у виноробній галузі може вести бізнес щодо вирощування та продажу винограду, виробництва вино-матеріалів та вина, роздрібною торгівлі, надання послуг із переробки давальницької сировини, отримання доходу з оренди приміщень у міжсезонний період тощо. Найвніть більше одного напрямку діяльності (бізнесу) розширює коло інтересів з урахуванням потреб учасників конкретного виду бізнес-проєкту.

Виходячи із проведеного структурного аналізу, виділяємо три рівні економічних інтересів, реалізація яких може бути сповільнена або унеможливлена завдяки загрозам зовнішнього та внутрішнього середовища в умовах трансформаційних перетворень, а саме: корпоративні інтереси, інтереси підприємства, інтереси бізнесу.

Розвиток сучасного суб'єкта господарювання у галузі виробництва здійснюється в ринкових умовах. Своєю чергою, на кон'юнктуру ринку впливає низка чинників, серед яких – інфляційні процеси, соціально-політичні чинники, трансформації світової кредитно-фінансової системи, світова економічна криза, процеси глобалізації тощо. Основне завдання підприємства за таких умов – вижити (а може й виграти) у жорсткій конкурентній боротьбі за ринки сировини та ринки збуту продукції. Таким чином, основною ринковою загрозою виробника харчової продукції є втрата конкурентоспроможності.

У вік інформаційних технологій відомий вислів У. Черчилля «Хто володіє інформацію, той володіє світом» не просто влучне сполучення слів. Своєчасно отримана інформація дає змогу оперативно приймати управлінські рішення та запобігти ймовірним ризикам і загрозам економічній безпеці. І навпаки, несанкціонований витік бізнесової інформації найчастіше призводить до негативних фінансово-економічних наслідків, включаючи ймовірність банкрутства та ліквідацію підприємства. Зважаючи на це, витік конфіденційної інформації або розповсюдження негативної інформації є суттєвою загрозою, яка до того ж може нашкодити корпоративному іміджу.

До речі, втрата або погіршення іміджу негативно відбивається на комунікативних зв'язках. Підприємство, яке втратило гарні стосунки з постачальниками, покупцями, банками, фіскальною службою, конкурентами, органами державної влади та ін., приречене на руйнацію та поступове знищення.

Відсутність необхідних засобів безпеки в умовах вищезазначених загроз, найвірогідніше, призведе до втрати або знецінення майна та інших матеріальних ресурсів підприємства. Зважаючи на те, що за відсутності відповідних необоротних активів (будівель, споруд, обладнання тощо), сировинних та інших товарно-матеріальних запасів, інноваційних технологій переробки сировини та виготовлення продукції неможливо досягнути конкурентних переваг та реалізувати корпоративні цілі, ресурсно-майнова та інноваційно-технологічна групи ризиків є суттєвими для сучасного бізнесу.

На нашу думку, важливу роль необхідно відвести групі ризиків, пов'язаних із системою менеджменту, адже компетентність менеджерів та якість прийнятих ними управлінських рішень суттєво впливають на безпечність бізнес-процесів та ефективність діяльності.

Безумовно, окреме місце займають ризики фінансово-економічного характеру, які є логічним результатом сукупності вищезазначених напрямів ризикованості. До цієї групи ми відносимо ризики зниження рівня рентабельності та збитковості, зниження платоспроможності, зростання ймовірності банкрутства та ліквідації підприємства.

Неконкурентоспроможне, фінансово нестабільне підприємство, яке не забезпечено ресурсами, не має інноваційних технологій виробництва та управління, має невеликі шанси щодо залучення додаткових інвестиційних коштів та реалізації корпоративних інтересів.

Таким чином, за напрямками економічних ризиків виділяємо такі групи загроз економічній безпеці підприємства:

- 1) за ринковими ризиками;
- 2) за інформаційно-комунікативними ризиками;
- 3) за ресурсно-майновими ризиками;
- 4) за інноваційно-технологічними ризиками;
- 5) за фінансово-економічними ризиками;
- 6) за інвестиційними ризиками.

Матрицю відповідності загроз економічній безпеці підприємства за рівнями економічних інтересів напрямам економічних ризиків представлено на рис. 2.

За допомогою матриці відповідності нами представлено перелік імовірних загроз економічній безпеці підприємства, пов'язаних з економічними інтересами.

Як показано на рис. 2, негативний вплив реальних загроз має деструктивний результат: втрата бізнесу, ліквідація фірми (підприємства), нездійсненність корпоративних цілей.

Попередні дослідження дали змогу виділити шість видів трансформаційних перетворень, які є пріоритетними для підприємств харчової промисловості, а саме: інтеграційні трансформації (у т. ч. агроінтеграція у формі агрохолдингів чи кластеризації), трансформація форми власності на державне майно (приватизація через корпоратизацію), трансформація прав (реорганізація), трансформація ресурсів (реструктуризація), трансформація технологій (реінжиніринг), цифрові трансформації [6].

У табл. 1 систематизовано позитивні (конструктивні) наслідки та негативні (деструктивні) наслідки (ризиків), визначено ймовірні загрози за складниками економічної безпеки підприємства.

Загрози, що викликані трансформаційними процесами, вважаємо за доцільне розподілити за такими складниками економічної безпеки підприємства:

- загрози фінансовій безпеці підприємства;
- загрози ресурсній безпеці підприємства;
- загрози інформаційній безпеці підприємства;
- загрози кадровій безпеці підприємства;
- загрози правовій безпеці підприємства;
- загрози інноваційно-інвестиційній безпеці підприємства.

Ключові загрози економічній безпеці підприємства за рівнями економічних інтересів			
Напрями економічних ризиків	ЗАГРОЗИ корпоративним інтересам	ЗАГРОЗИ інтересам фірми (підприємства)	ЗАГРОЗИ інтересам бізнесу
Ринкові	- втрата імовірних можливостей - втрата вигоди	- втрата конкурентоспроможності фірми	- втрата конкурентоспроможності бізнесу
Інформаційно-комунікативні	- порушення корпоративної таємниці - втрата бізнес-зв'язків - нанесення шкоди корпоративному іміджу	- порушення комерційної таємниці фірми - втрата комунікаційних зв'язків фірми - нанесення шкоди репутації фірми	- порушення конфіденційності бізнес-інформації - втрата комунікаційних бізнес-зв'язків - нанесення шкоди репутації бізнесу
Ресурсно-майнові	- втрата ймовірних можливостей - втрата вигоди	- знецінення (втрата) активів, що забезпечують діяльність фірми	- нанесення шкоди або знецінення активів бізнес - забезпечення
Інноваційно-технологічні	- втрата ймовірних можливостей - втрата вигоди	- крадіжка, нерентабельність, знецінення бізнес-технологій	- крадіжка, нерентабельність, знецінення бізнес-технологій
Організаційно-управлінські	- втрата ймовірних можливостей - втрата вигоди	- втрата ймовірних можливостей - втрата вигоди	- втрата ймовірних можливостей - втрата вигоди
Фінансово-економічні	- втрата можливостей реалізації фінансових інтересів	- збитковість - втрата платоспроможності фірми - банкрутство	- зниження рентабельності бізнесу - збитковість бізнесу
Інвестиційні	- втрата можливостей залучення коштів інвесторів	- втрата інвестиційної привабливості фірми	- втрата інвестиційної привабливості бізнесу
Деструктивний результат	Нездійсненість корпоративних цілей	Ліквідація фірми	Втрата бізнесу

Рис. 2. Матриця відповідності загроз економічній безпеці підприємства за рівнями економічних інтересів напрямом економічних ризиків

Джерело: авторська розробка

Інтеграційну трансформацію (агроінтеграцію) розглядаємо як процес повного або часткового об'єднання капіталу агроформувань – виробників сільськогосподарської сировини та її переробників – підприємств переробної галузі харчової промисловості з метою підвищення ефективності виробництва продуктів харчування та зростання конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, який здійснюється у формі асоціацій, агрохолдингів, фінансово-промислових груп, науково-виробничих кластерів.

Трансформація форми власності на державне майно являє собою здійснення глибинних змін у структурі власності на засоби виробництва, які проходять у формі приватизації, корпоратизації, реприватизації тощо.

Реорганізація представлена на підприємствах харчової промисловості як процес трансформації права на володіння, користування та розпорядження (управління) активами, який відбувається шляхом виділення, об'єднання, приєднання, злиття, розподілу тощо.

## Ймовірні загрози за видами пріоритетних трансформацій підприємств харчової промисловості

Види пріоритетних трансформацій	Основні позитивні (конструктивні) наслідки	Основні негативні (деструктивні) наслідки (ризик)	Напрями загроз за складниками економічної безпеки
1. Інтеграційні трансформації (агроінтеграція)	Оптимізація витрат виробництва, зростання конкурентоспроможності продукції	Втрата фінансової та майнової незалежності	Правові загрози Ресурсні загрози Фінансові загрози Інвестиційні загрози
2. Трансформація форми власності на (приватизація)	Зростання ефективності використання необоротних активів	Втрата прав власності (рейдерство)	Правові загрози Ресурсні загрози Фінансові загрози Інвестиційні загрози
3. Трансформація прав (реорганізація)	Оптимізація витрат та результатів діяльності за сегментами бізнесу	Втрата конкурентних переваг	Правові загрози Ресурсні загрози Кадрові загрози Фінансові загрози
4. Трансформація ресурсів (реструктуризація)	Ліквідація наслідків економічної кризи та фінансове оздоровлення	Погіршення фінансового стану	Ресурсні загрози Фінансові загрози Інвестиційні загрози
5. Трансформація технологій (реінжиніринг)	Забезпечення якості готової продукції, ефективності системи управління	Витік конфіденційної інформації	Кадрові загрози Інноваційні загрози Інформаційні та фінансові загрози
6. Цифрові трансформації (цифровізація)	Оптимізація інформаційних бізнес-потоків	Витік конфіденційної інформації	Кадрові загрози Інформаційні та фінансові загрози

Джерело: авторська розробка

Реструктуризація – це структурна трансформація ресурсів підприємства з метою пошуку найкращих шляхів для підвищення ефективності використання ресурсів та подолання кризових економічних ситуацій, яка проводиться у формі реструктуризації капіталу, активів, зобов'язань та фінансових результатів діяльності.

Реінжиніринг – процес трансформації технологій або застосування інноваційних технологій у сфері логістики, виробництва, менеджменту, маркетингу з метою забезпечення майнової, продовольчої та економічної безпеки підприємства.

Цифровізація – процес трансформації інформаційно-комунікативної системи підприємства шляхом застосування інноваційних цифрових технологій.

Вищезазначені процеси та пов'язані з ними трансформаційні перетворення суттєво впливають на рівень економічної безпеки підприємства.

**Висновки.** За результатами проведеного дослідження можна зробити такі висновки:

- трансформаційні перетворення сучасного підприємства породжують загрози та небезпеки для його стабільного функціонування та реалізації економічних інтересів;
- загрози трансформаційних перетворень потребують подальшого дослідження, а отримані результати – систематизації та узагальнення;
- особливу увагу в процесі подальших досліджень слід приділити проблемам ідентифікації економічних загроз та розробленню заходів безпеки.

## Список літератури:

1. Економічна безпека : навчальний посібник / за ред. З.С. Варналія. Київ : Знання, 2009. 647 с.
2. Круш П.В. Економіка підприємства : навчальний посібник / за ред. П.В. Круша, В.І. Подвігіної, Б.М. Сердюка. Київ : Ельга-Н, КНТ, 2007. 780 с.
3. Гапоненко В.Ф., Безпалько А.А., Власков А.С. Экономическая безопасность предприятия: подходы и принципы. Москва : Ось-89, 2006. 208 с.
4. Ярочкин В.И. Предприниматель и безопасность : Ч. 2. Москва : Экспертное бюро, 1994. 112 с.
5. Основи економічної безпеки : підручник / О.М. Бандурка та ін. Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. 236 с.
6. Ткачук Г.О. Тирологія трансформаційних перетворень підприємств харчової промисловості. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 48/2019.

**References:**

1. Varnaliy Z.S. (ed.) (2009) Ekonomichna bezpeka: navch. posib. [Economic Security: Teach tool. in a row]. Kiev: Knowledge. 647 p. (in Ukrainian).
2. Krush, P.V. (2007) Ekonomika pidpryyemstva: Navchal'nyy posibnyk [Enterprise economics: a textbook]. Kiev.: Elga-H, CST, 2007. 780 p. (in Ukrainian).
3. Gaponenko V.F., Bezpalko A.A., Vlaskov A.S. (2006) Ekonomicheskaya bezopasnost' predpriyatiya: podkhody i printsipy. [Economic security of the enterprise: approaches and principles]. Moscow: Axis-89. 208 p. (in Russian).
4. Yarochkin V.I. (1994) Predprinimatel' i bezopasnost' : CH. 2. [Entrepreneur and Security: Part 2.]. Moscow: Expert Bureau. 112 p. (in Russian).
5. Bandurka O.M. (2003). Osnovy ekonomichnoyi bezpeky: pidruchnyk. [Fundamentals of economic security: [textbook] / etc.]. Kharkov: View of Nat. un-inside. Affairs. 236 p. (in Ukrainian).
6. Tkachuk G.O. (2019) Typolohiya transformatsiynykh peretvoren' pidpryyemstv kharchovoyi promyslovosti [Tyrology of transformational transformations of food processing enterprises]. *Black Sea Economic Studies*, no. 48/2019. Available at: <http://bses.in.ua/uk/2019> (accessed 20 January 2020).

**УГРОЗЫ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ БЕЗОПАСНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ**

*Автором данной статьи изучаются угрозы экономической безопасности предприятий пищевой промышленности. Реальные угрозы исследуются в разной плоскости: по уровням экономических интересов; по направлениям экономических рисков; по видам приоритетных трансформаций; по составляющим экономической безопасности. Определены уровни экономических интересов создания и функционирования предприятия – акционерного общества. Дана характеристика направлений экономических рисков в условиях трансформационных преобразований. Построена матрица соответствия угроз экономической безопасности предприятия по уровням экономических интересов, направлениям экономических рисков. Очерчен круг ключевых угроз экономической безопасности по уровням экономических интересов. Систематизированы положительные (конструктивные) и негативные (деструктивные) последствия (риски) приоритетных трансформационных процессов, определены вероятные угрозы по составляющим экономической безопасности. Сделаны выводы относительно направлений дальнейших научных исследований угроз в системе экономической безопасности.*

**Ключевые слова:** экономическая безопасность предприятия, трансформационные процессы, риски трансформационных преобразований, угрозы экономической безопасности, предприятие пищевой промышленности.

**THREATS OF TRANSFORMATION PROCESSES CONCERNING THE SAFE ACTIVITY OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISES**

*The author of this article examines the threats to the economic security of food industry. It is determined that the transformation processes that take place in the modern economic space, affect the economic system of the enterprise and have both positive and negative consequences. Namely, they carry with them threats to the safe operation of the enterprise. Studying the nature of such threats, their composition and features is a topical issue for creating an effective system for identifying threats to transformation processes that significantly affect the economic security of the enterprise. The approaches of different scientists to the interpretation of the threat category are analyzed and the main signs of economic threats are identified. By means of structural analysis and logical modeling, real threats are explored in different areas: by levels of economic interests; by directions of economic risks; by types of priority transformations; by the economic security components of the enterprise. The levels of economic interests of creation and operation of the entity in the form of joint stock company are determined. The characteristic of directions of economic risks of the enterprise under conditions of transformation transformations is given. The matrix of correspondence of threats to the economic security of the enterprise according to the levels of economic interests to the directions of economic risks is constructed. The circle of key threats to the economic security of the food industry by levels of economic interests is identified. This scientific study presents the author's vision regarding the content of priority directions of transformational transformations for food industry enterprises. The author systematized the positive (constructive) and negative (destructive) consequences (risks) of priority transformation processes, and identified the probable threats to the economic security components of the venture industry. The conclusions about the directions of further scientific researches in the field of riskology and identification of threats in the economic security system of the food industry are made.*

**Key words:** economic security of the enterprise, transformation processes, risks of transformation transformations, threats to economic security, food processing enterprise.